

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-
РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ» ЗАПОРІЗЬКОЇ
ОБЛАСНОЇ РАДИ

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬО-РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ:

СОЦІАЛЬНІ, ПЕДАГОГІЧНІ
ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ

МОНОГРАФІЯ

Том
2

Запоріжжя
2022

КОМУНАЛЬНИЙ ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ
«ХОРТИЦЬКА НАЦІОНАЛЬНА НАВЧАЛЬНО-
РЕАБІЛІТАЦІЙНА АКАДЕМІЯ»
ЗАПОРІЗЬКОЇ ОБЛАСНОЇ РАДИ

**АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ОСВІТНЬО-
РЕАБІЛІТАЦІЙНОГО ПРОСТОРУ: СОЦІАЛЬНІ,
ПЕДАГОГІЧНІ ТА ПСИХОЛОГІЧНІ АСПЕКТИ**

Монографія

Том 2

*За загальною редакцією д. пед. н., проф. В. В. Нечипоренко
За редакцією д. соціол. н., проф. Н. М. Гордієнко,
д. пед. н., доц. М. А. Дергач*

Запоріжжя
Вид-во Хортицької національної академії
2022

УДК 37:364-57]:[316.614+37.013+159.9
А 43

*Ухвалено до друку вченою радою
КЗВО «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» ЗОР
Протокол № 2 від 10.11.2022 р.*

Рецензенти:

Шеремет Марія Купріянівна – д. пед. н., професор, декан факультету спеціальної та інклюзивної освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова

Шевяков Олексій Володимирович – д. психол. н., професор, професор кафедри психології та педагогіки Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ

Пріб Гліб Анатолійович – д. мед. н., професор, проректор з наукової роботи Академії праці, соціальних відносин і туризму

Автори:

Анісімова Л. В., Антоненко І. Ю., Бессараб А. О., Бохонкова Ю. О., Бочелюк В. Й., Галієва О. М., Гордієнко Н. М., Горшкова Г. В., Дергач М. А., Жадленко І. О., Кетлер-Митницька Т. С., Кіріллова А. О., Клименко О. В., Клочкова Ю. В., Кудінова М. С., Мосаєв Ю. В., Нечипоренко В. В., Панов М. С., Позднякова-Кирбят'єва Е. Г., Познякова О. Л., Сташук О. О., Таран Н. О., Турубарова А. В.

Актуальні проблеми освітньо-реабілітаційного простору:
А 43 **соціальні, педагогічні та психологічні аспекти** / за заг. ред. В. В. Нечипоренко, за ред. Н. М. Гордієнко, М. А. Дергач. – Запоріжжя : Вид-во Хортиц. нац. акад., 2022. – Т. 2. – 436 с.

ISBN 978-617-7929-02-3

У монографії представлено результати науково-дослідної роботи кафедр спеціальної освіти та психології і соціальної роботи Хортицької національної академії з проблем розвитку особистості в освітньо-реабілітаційному просторі. В другому томі висвітлюються питання формування окремих психологічних, соціологічних та педагогічних феноменів особистості в умовах освітньо-реабілітаційного простору, розкриваються шляхи і тенденції підготовки фахівців до роботи з особами з особливими освітніми потребами в умовах освітньо-реабілітаційного простору.

Адресується науковцям, викладачам, студентам вищих навчальних закладів, магістрам та всім, хто цікавиться проблемами спеціальної педагогіки, спеціальної психології, соціології та соціальної роботи.

УДК 37:364-57]:[316.614+37.013+159.9

ISBN 978-617-7929-02-3

© Хортицька національна академія, 2022

1.2. Соціальна практика як один із компонентів соціальної реабілітації центру системної реабілітології (реабілітаційного хабу) Хортицької національної академії

Сучасні умови сьогодення – повномасштабна війна Росії проти України – змушують замислитись над проблемами відновлення повноцінної, гармонійної життєдіяльності кожного члена суспільства. Потреби у різних видах реабілітації у першу чергу мають вразливі категорії осіб (особи, які постраждали від наслідків війни, внутрішньо переміщені особи, діти з особливими потребами, військовослужбовці та інші), безпосередньо у тих містах, які взяли на себе роль логістичного хабу під час повномасштабного вторгнення росії в Україну. Одним із таких міст є Запоріжжя, яке знаходиться на прифронтовій території. Згідно кількісних даних Запорізької обласної державної адміністрації [6] станом на травень 2022 року у Запоріжжі лише осіб, які евакуювалися, рятуючись від окупації чи обстрілів зафіксовано понад 191 тисячу. Ця категорія осіб потенційно має необхідність у тих чи інших видах реабілітації.

Одночасно, сформульовані вище проблеми перетворюються у виклики, які покладені перед сучасними освітньо-реабілітаційними закладами запорізького регіону. Відповідно до таких викликів та потреб, продовження розбудови Центру системної реабілітології (реабілітаційного хабу) комунального закладу вищої освіти «Хортицька національна навчально-реабілітаційна академія» Запорізької обласної ради стає нагальним завданням. Відповідно до теоретико-методологічного концепту такого центру – «комплексна реабілітація» – у синергетичній єдності постають напрями медичної, фізичної, соціальної, психологічної, педагогічної та професійної реабілітації. Сформульовані

напрямки деталізуються у структурно-функціональній моделі Центру системної реабілітології (реабілітаційного хабу) [11].

Згідно із моделлю одним із напрямів діяльності Центру системної реабілітації Хортицької національної академії є соціальна реабілітація, компонентами якої є соціальна адаптація та реабілітація; соціальна терапія; соціальна допомога та супровід; життєвий практикум; соціальна практика; раннє втручання; розвиток ціннісних орієнтацій; соціальний моніторинг та дослідження; реалізація соціально-виховних проєктів та програм; волонтерська діяльність; садотерапія; лікувально-оздоровчий туризм (рис. 1).

Дослідження компоненту соціальної практики як компоненту соціальної реабілітації Центру системної реабілітології (реабілітаційного хабу) Хортицької національної академії є найбільш актуальним та потребує всебічного розгляду. Для цього вважаємо доцільним розкрити суть за зміст поняття «соціальна практика»; охарактеризувати процес здійснення соціальної практики; розглянути прикладні аспекти реалізації проблеми соціальної практики, як одного із компонентів соціальної реабілітації реабілітаційного хабу Хортицької національної академії, через досвід організації соціальної практики у закладах освіти.

Слід звернути увагу, що поняття «соціальна практика» походить із соціологічної науки. Розробка цієї категорії соціологами стає підґрунтям для вивчення її в педагогічній науці.

Вважаємо, що на понятійному рівні, слід уточнити суть категорії «соціальна практика». З цією метою розкриємо сучасні погляди науковців (Н. Баліч [1], І. Єрмакова та М. Дмитрієвої [5], Т. Іванової [7], В. Нечипоренко [9], О. Позднякової [10], С. Яремчука [12]) у сучасному українському дискурсі.

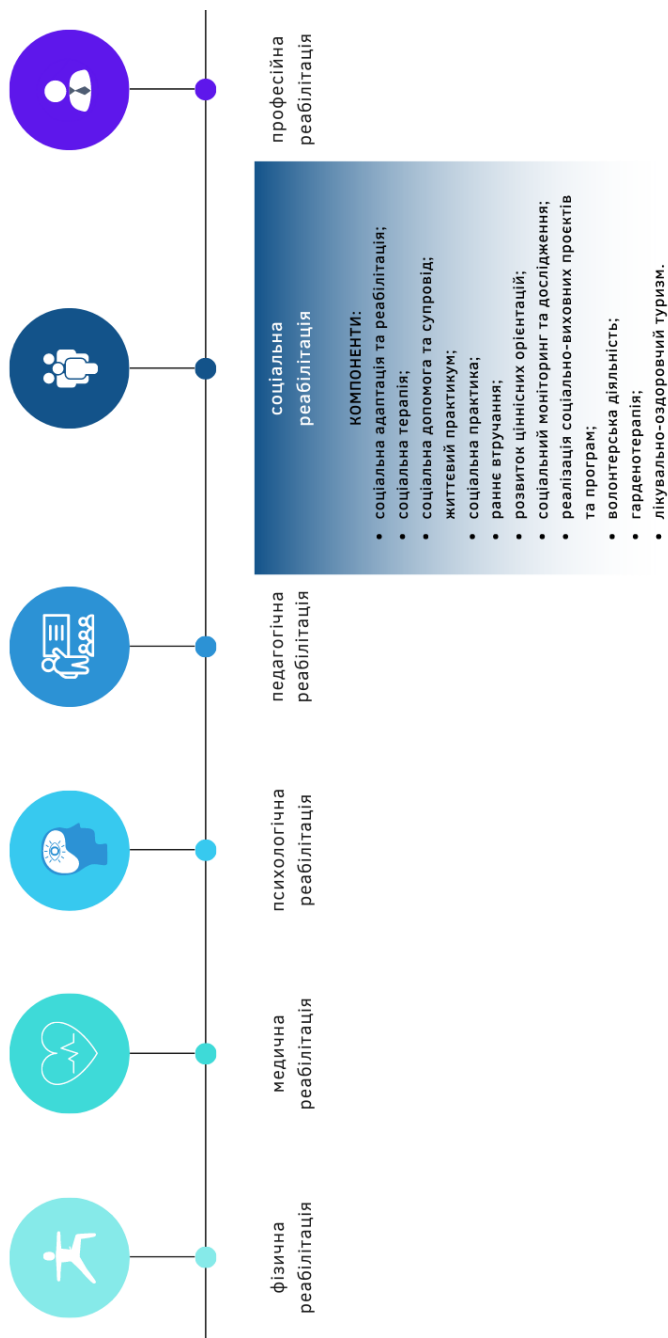

Рис. 1. Компоненти соціальної реабілітації Центру системної реабілітації Хортинької національної академії

Н. Баліч розглядає соціальні практики та їхню роль у сучасному суспільстві як соціологічну проблему. Вона зазначає, що у сучасних наукових джерелах феномен соціальних практик описують із чотирьох позицій: по-перше, як сукупність прийнятих у культурі (традиційних) способів діяльності або дію «за звичкою», дотримання правила, поведінку, що має ритуальний характер; по-друге, як форму соціальної активності, процес-діяльність, що має перетворювальний соціальний характер; по-третє, як функцію-діяльність, спрямовану на набуття позитивного соціального досвіду й реальної дії в суспільстві; по-четверте, як конкретні соціальні інститути (технології реалізації) [1].

У контексті вирішення педагогічної проблеми соціальної практики розвитку життєвої компетентності учня науковці І. Єрмаков та М. Дмитрієва зазначають, що категорія «соціальна практика» має декілька значень: освітня технологія, за допомогою якої формуються умови розвитку життєвої компетентності учня; технологія активної соціальної дії, яка скерована на розв'язання конкретних соціальних проблем вихованця, школи, громади, за допомогою власне самих учнів [5].

Т. Іванова у статті «Соціальна тривога та соціальні практики» узагальнює погляди науковців щодо тлумачення поняття «соціальна практика». На основі такого аналізу формує власне розуміння соціальної практики: це сукупність конкретних, рутинних, дій, що повторюються індивідів, груп, спільнот, організацій у реальному часі та просторі, що забезпечує стійку діяльність соціальних інститутів. Основними властивостями соціальних практик, на думку Т. Іванової, є взаємозалежність, відтворюваність, об'єктивність; стійкість, масовість, нормативність. Соціальні практики, таким чином, мають подвійну функцію: з одного боку, вони обумовлюються соціальним середовищем, а з іншого – здійснюють вплив на середовище, змінюючи його структуру [7].

У дисертації «Теоретичні і методичні засади навчально-реабілітаційної діяльності спеціального закладу як відкритої соціально-освітньої системи» В. Нечипоренко розглядає проблему організації соціальної практики учнів загальноосвітніх та спеціальних закладів. У процесі розкриття цієї проблеми авторка доходить до певних узагальнень: соціальна практика учнів – це магістральний напрям розвитку спеціального закладу як відкритої соціально-освітньої системи, оскільки кожен спеціальний заклад – це, передовсім, відкрита освітня система, яка спрямована на виховання дитини як суб'єкта власного життя й успіху, оволодіння учнем життєвою компетентністю. Розвиток життєвої компетентності учня, розкриття, розвиток та реалізація його життєвого потенціалу вимагають впровадження нових методів та форм діяльності спеціального навчального закладу. Для того, щоб виховати життєво компетентних та соціально активних громадян, необхідно активно залучати учнів до участі у вирішенні тих соціальних проблем, які стоять перед нашим суспільством, впливають на життєдіяльність громади, на життя самих учнів. Саме соціальна практика спрямована на оптимізацію життєдіяльності та соціальних відносин учнів спеціальних закладів, вона допомагає інтеграції в суспільство учнів, які представляють соціально незахищені верстви населення (вихованці інтернатних закладів, учні з обмеженими можливостями здоров'я тощо), сприяє формуванню в них навичок конструктивного вирішення власних соціальних та життєвих проблем [9].

У процесі дослідження педагогічної проблеми розвитку виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу О. Позднякова зазначає, що в науково-педагогічній літературі зустрічається кілька значень поняття «соціальна практика»: по-перше, ситуація – сукупність обставин, умов, які формують соціальні відносини; по-друге, діяльність – форма соціальної активності; по-третє, процес – певна послідовність дій, що носять

перетворюючий соціальний характер; по-четверте, функція – вид діяльності, спрямований на набуття позитивного соціального досвіду для отримання навичок соціальної компетентності та реальної дії в суспільстві [10].

С. Яремчук у статті «Соціальні практики як чинники функціонування соціальних інститутів» розкриває суть поняття «соціальні практики» та концепції науковців до розуміння цього явища. Узагальнюючи основні положення наукових концепцій автор визначає поняття «соціальна практика» як сукупність конкретних узвичаєних (рутинних) повторюваних дій, діяльності індивідів, груп, спільнот, організацій тощо у реальному часі і просторі, яка забезпечує стійке функціонування певних соціальних інститутів. Соціальна практика – це вид практики, в процесі якої конкретно-історичний суб'єкт, використовуючи суспільні інститути, організації та установи, впливаючи на систему соціальних відносин, змінює суспільство і розвивається сам. С. Яремчук, зазначає, що теоретичні підходи до розуміння соціальних практик сфокусовані на виявленні певних характерних тенденцій сучасного суспільного розвитку. Вони відкриті не лише для раціональних, але й для ірраціональних категорій. Представники цих підходів визначають, як узвичаєнні дії у повсякденному житті кожної людини впливають на зміни соціальних інститутів та соціальної структури суспільства [12].

Узагальнюючи погляди авторів щодо суті поняття «соціальна практика» у науковій літературі маємо констатувати факти: трактування терміну знаходимо серед небагатьох дослідженнях вітчизняних науковців (Н. Баліч, І. Єрмакова та М. Дмитрієвої, Т. Іванової, В. Нечипоренко, О. Позднякової, С. Яремчука); воно використовується як у соціологічній (Н. Баліч, Т. Іванова, С. Яремчук), так і в педагогічній галузі (І. Єрмаков та М. Дмитрієва, В. Нечипоренко, О. Позднякова) (див. табл. 1).

Таблиця 1

Узагальнення поглядів науковців щодо змісту поняття
«соціальна практика»

Ім'я та прізвище науковця	Зміст поняття	Позиція
Наталія Баліч	<ul style="list-style-type: none"> – сукупність прийнятих у культурі (традиційних) способів діяльності або дію «за звичкою», дотримання правила, поведінку, що має ритуальний характер; – форма соціальної активності, процес-діяльність, що має перетворювальний соціальний характер; – функція-діяльність, спрямована на набуття позитивного соціального досвіду й реальної дії в суспільстві; – конкретні соціальні інститути (технології реалізації) 	соціологічна
Іван Єрмаков та Маріанна Дмитрівна	<ul style="list-style-type: none"> – освітня технологія, за допомогою якої формуються умови розвитку життєвої компетентності учня; – технологія активної соціальної дії, яка скерована на розв'язання конкретних соціальних проблем вихованця, школи, громади, за допомогою самих учнів 	педагогічна
Тетяна Іванова	<ul style="list-style-type: none"> – сукупність конкретних, рутинних, повторюваних дій осіб, груп, спільнот, організацій у реальному часі та просторі, що забезпечує стійку діяльність соціальних інститутів 	соціологічна
Валентина Нечипоренко	<ul style="list-style-type: none"> – магістральний напрям розвитку спеціального закладу як відкритої соціально-освітньої системи, оскільки кожен спеціальний заклад – це, передовсім, відкрита освітня система, яка спрямована на виховання дитини як суб'єкта власного життя й успіху, оволодіння учнем життєвою компетентністю 	педагогічна
Олена Позднякова	<ul style="list-style-type: none"> – сукупність обставин, умов, що створюють соціальні відносини; – форма соціальної активності; – певна послідовність дій, що носять перетворюючий соціальний характер; – вид діяльності, спрямований на набуття позитивного соціального досвіду для формування навичок соціальної компетентності та реальної дії у соціумі 	педагогічна
Сергій Яремчук	<ul style="list-style-type: none"> – сукупність конкретних узвичаєних (рутинних) повторюваних дій, діяльності індивідів, груп, спільнот, організацій тощо у реальному часі і просторі, що забезпечує стійке функціонування конкретних соціальних інститутів; – це вид практики, в процесі якої конкретно-історичний суб'єкт, використовуючи суспільні інститути, організації та установи, впливаючи на систему соціальних відносин, змінює суспільство і розвивається сам 	соціологічна

Узагальнюючи отримані дані можемо констатувати наступне:

– із соціологічних позицій категорія «соціальна практика» розглядається як сукупність прийнятих у культурі (традиційних) способів діяльності або дію «за звичкою» (рутинних, повторюваних дій), дотримання правила, поведінку, що має ритуальний характер та забезпечує стійку діяльність соціальних інститутів (Н. Баліч, Т. Іванова, С. Яремчук); форма соціальної активності, процес-діяльність, що має перетворювальний соціальний характер (Н. Баліч); функція-діяльність, спрямована на набуття соціального позитивного досвіду й реальної дії в суспільстві (Н. Баліч); конкретні соціальні інститути (технології реалізації) (Н. Баліч);

– із точки зору педагогіки «соціальна практика» – освітня технологія, за допомогою якої формуються умови розвитку життєвої компетентності учня; технологія активної соціальної дії, яка скерована на розв’язання певних соціальних проблем вихованця, школи, громади, за допомогою самих учнів (І. Єрмаков та М. Дмитрієва); відкрита освітня система, яка спрямована на виховання дитини як суб’єкта власного життя й успіху, оволодіння учнем життєвою компетентністю (В. Нечипоренко); сукупність обставин, умов, що створюють соціальні відносини; форма соціальної активності; певна послідовність дій, що носить перетворюючий соціальний характер; вид діяльності, спрямований на набуття позитивного соціального досвіду для отримання навичок соціальної компетентності та реальної дії в суспільстві (О. Позднякова).

Задля продовження формування концепту «комплексна реабілітація» реабілітаційного хабу вважаємо необхідним сформулювати власне тлумачення цього феномену. Таким чином, у процесі нашого дослідження соціальну практику ми будемо розуміти як засіб, спрямований на набуття позитивного соціального досвіду,

соціальної компетентності особами, які потребують реабілітації.

Відповідно до проведеного аналізу маємо можливість виокремити необхідні компоненти соціальної практики: соціальна дія, соціальна активність, перетворюючий соціальний характер, соціальна компетентність, конструктивне вирішення власних соціальних та життєвих проблем. Сформульовані компоненти можуть бути використані у подальших наукових розвідках щодо розробки спеціальних програм соціальної практики відповідно до певної категорії осіб, які потребують реабілітації та до віку.

Логічним продовженням дослідження проблеми соціальної практики як компоненту соціальної реабілітації реабілітаційного хабу Хортицької національної академії є розгляд досліджуваного феномену через розкриття процесу реалізації соціальної практики. Для цього звернемось до підходів науковців до вирішення цього питання: соціологічного, педагогічного.

Представники першого, соціологічного, підходу одностайні і зазначають, що процес реалізації соціальної практики має три етапи. Так, наприклад, за Т. Івановою формування соціальних практик через наступні етапи – індивідуальна реалізація дії, перетворення її у дію соціальну через габітуалізацію та формування соціальної практики; на останній стадії соціальна практика інституціалізується [7]. Такої самої думки дотримується і С. Яремчук. Щодо процесу соціальної практики, то як зазначає С. Яремчук, він відбувається на трьох рівнях (стадіях). На початковому рівні будь-яка дія, яка здійснюється індивідом у суспільстві, набуває значення соціальної. Далі соціальна дія, яка часто повторюється, переходить у стадію узвичаєння і стає соціальною практикою (узвичаєні дії та зразки поведінки фіксуються у соціальних практиках), на останній стадії виходить на

більш вищий, інституційний рівень та стає соціальним інститутом [12].

Представники другого, педагогічного, підходу розглядають процес реалізації соціальної практики більш детально і виокремлюють в ньому п'ять основних етапів (І. Єрмаков та М. Дмитрієва, О. Позднякова).

І. Єрмаков та М. Дмитрієва вважають, що процес соціальної практики відбувається за певним алгоритмом. Такий алгоритм складається з п'яти основних етапів: підготовчий, планування, реалізації, осмислення та оцінки, підведення підсумків. Перший, підготовчий, етап розпочинається з організаційно-методичної роботи вчителів і керівництва школи, яка спрямована на створення умов щодо проведення соціальної практики. Наступний, другий етап, дозволяє окреслити основні завдання соціальної практики кожного учня та пов'язані з нею події. Важливим аспектом цього етапу є осмислення учнем своєї ролі у процесі соціальної практики, усвідомлення відповідальності за власні дії. На третьому етапі – реалізації соціальної практики – учень у процесі виконання власних функціональних обов'язків на базі практики впроваджує цілі та завдання, передбачені сформульованим планом соціальної практики. Осмислення учнем особистісно значущих результатів пройденої соціальної практики, своїх успіхів та прорахунків складають четвертий етап – осмислення та оцінки. Останній, п'ятий етап, спрямований на осмислення та узагальнення учнями життєвих та соціальних результатів власної соціальної практики [5].

О. Позднякова доповнює погляди науковців І. Єрмакова та М. Дмитрієвої на процес реалізації соціальної практики. У монографії «Розвиток виховної системи освітньо-реабілітаційного закладу» О. Позднякова розглядає проблему пошуку інноваційної форми організації корекційного виховання дітей з особливими потребами в умовах освітньо-реабілітаційних закладів.

У процесі наукових розвідок зазначає, що така проблема може бути вирішена за допомогою розробки спеціальних технологій, однією із яких є технологія педагогічного супроводу соціальної практики вихованців. На думку авторки, технологія педагогічного супроводу соціальної практики вихованців – це комплексна педагогічна діяльність, яка спрямована на розвиток життєвої компетентності дітей різного віку шляхом створення умов для їх активної соціальної дії та яка реалізується через сукупність послідовних етапів: підготовчий, планування, реалізація соціальної практики, аналізу та оцінка, підведення підсумків практики.

Підготовчий етап, як зазначає авторка, спрямований на організаційно-методичну роботу педагогів та керівництва закладу щодо створення умов, необхідних для проведення соціальної практики. Такий етап передбачає підготовку навчально-методичного забезпечення; визначення потреб та інтересів дітей, які планують брати участь у соціальній практиці; здійснення організаційного забезпечення.

На наступному, другому, етапі відбувається планування, яке спрямоване на окреслення основних завдань соціальної практики кожної дитини, яка бере участь у соціальній практиці. Важливим аспектом цього етапу є осмислення вихованцем власної ролі у процесі соціальної практики, усвідомлення відповідальності за власну діяльність. Метою етапу є окреслення головних завдань соціальної практики кожної дитини; мотивація вихованців щодо підготовки до проходження соціальної практики; формулювання теми, мети та завдань соціальної практики; розробка програми реалізації соціальної практики. На етапі планування відбувається визначення та корекція уявлень дитини про її майбутню соціальну практику; визначення цілей, завдань практики та формулювання плану реалізації.

Етап реалізації соціальної практики спрямований на реалізацію вихованцем цілей та завдань, передбачених розробленим планом соціальної практики; надання педагогами консультацій вихованцю під час реалізації завдань соціальної практики; організація консультацій необхідних фахівців щодо вирішення проблем, які можуть виникнути під час соціальної практики. У процесі реалізації етапу передбачено ознайомлення вихованця з місцем (умовами) проведення практики; узгодження з вихованцем його функціональних обов'язків, прав та відповідальності; реалізація плану практики щодо виконання сформульованих завдань.

Четвертий етап – етап аналізу та оцінки – реалізується відповідно до мети: осмислення вихованцем особистісно значущих результатів соціальної практики, власних успіхів та недоліків; організація саморефлексії; надання консультацій вихованцю щодо написання звіту про соціальну практику. Даний етап включає обов'язкову процедуру – написання звіту про участь у соціальній практиці та аналіз вихованцем проведеної практики.

Останній, п'ятий етап, етап підведення підсумків практики, спрямований на осмислення та узагальнення вихованцем життєвих та соціальних результатів власної соціальної практики; організація захисту звіту соціальної практики вихованця перед шкільним колективом. Цей етап включає обов'язкові процедури: організація захисту звітів вихованців про результати реалізації соціальної практики; обговорення отриманих результатів соціальної практики; формування пропозицій щодо проведення майбутньої соціальної практики [10]. Доповнимо думку автора тим, що на цьому етапі доцільно створити умови для певної ситуації успіху, яка є особливо значущою для дитини, яка має особливі освітні потреби.

Отже, у сучасних вітчизняних літературних джерелах щодо пошуку відповіді на запитання, яким є процес реалізації соціальної практики спостерігаємо два

підходи: соціологічний та педагогічний. Згідно першого (Т. Іванова, С. Яремчук) – процес реалізації соціальної практики складається із трьох етапів: індивідуалізація, габітулізація, інституалізація. Відповідно до другого, педагогічного, підходу (І. Єрмаков, М. Дмитрієва, О. Позднякова) цей процес має відбуватися через п'ять послідовних етапів: підготовчий, планування, реалізації, осмислення та оцінки, підведення підсумків.

Далі розглянемо прикладні аспекти реалізації проблеми соціальної практики як компоненту соціальної реабілітації реабілітаційного хабу Хортицької національної академії через досвід організації соціальної практики у закладах освіти. Досвід організації соціальної практики дітей з особливими освітніми проблемами доцільно розглянути на прикладі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру. В умовах цього закладу освіти соціальна практика виступала організаційною формою, механізмом передачі дітям, причому не лише з особливими потребами, соціального досвіду, залучення їх до суспільного життя, соціальної творчості, суспільно корисної праці, соціальної дії, продуктивного навчання. Відповідно до всіх цих пріоритетів, система соціальної практики вихованців Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру складається з чотирьох компонентів: робота щодо реалізації компетентнісно зорієнтованих завдань; розробка та впровадження соціальних проєктів; участь в організації та проведенні інтерактивних виховних занять для набуття життєвої компетентності; діяльність учнівсько-студентського самоврядування [2; 4].

Реалізація першого компонента – робота вихованців щодо реалізації компетентнісно орієнтованих завдань – допомагає подолати суперечність між надмірною теоретизованістю навчального процесу та проблемністю суспільного життя, репрезентувати в шкільній практиці

життєві ситуації в їх цілісності, заохочувати в дітей інтерес до навчального матеріалу. Досвід педагогічного колективу Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру свідчить про те, що компетентісно орієнтовані завдання успішно виконують роль першої сходинки на траєкторії підйому дитини по вертикалі соціальної практики. Досвід розв'язання умовних завдань надає змогу дітям перейти до вищого, більш складного, рівня соціальної практики – участі в різноманітних соціальних проєктах, які передбачають реальну дію учасника щодо розв'язання певної актуальної соціальної проблеми [4].

В умовах Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру школярі працюють над різноманітними соціальними проєктами: «Я і колектив», «Кам'яні могили таврійських степів», «Історія рідного міста», «Заповідна Хортиця», «Легендарна історія Запорізького краю: від скіфів до сучасності», «Схід-Захід: єдина Україна», «Моя майбутня професія», «Трагедії ХХ століття», «Ми – українці», «Свято – дітям», «Родина», «Дні Європи в Україні», «Пізнай свою Батьківщину: Київ – столиця України», «Школа майбутнього», «Екосім'я», «Чорнобиль: забути чи пам'ятати?», «Подорож рідним містом» тощо. Наведений широкий перелік соціальних проєктів показує багатоаспектність та глибину системи соціального проєктування в закладі. У межах здійснення соціальних проєктів педагогічний колектив реалізував і різні типи соціальної практики: творчу, дослідницьку практику та практику соціального служіння [4].

У рамках реалізації четвертого компонента соціальної практики, яка відрізняється кумулятивним соціалізаційним ефектом, – діяльності учнівсько-студентського самоврядування Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру – використовується соціальний потенціал моделі

самоврядування на засадах педагогіки та психології життєтворчості. Закладені в ньому можливості багатопланові: по-перше, це, створення сприятливих умов щодо розвитку та реалізації здібностей вихованців, їх самовиявлення, набуття позитивного життєвого досвіду; по-друге, допомога в адаптації до актуальних змін, які відбуваються у навколишньому середовищі, сучасних мінливих умов та чинників ринкової економіки; по-третє, розвиток стійкого інтересу до усвідомлення ключових життєвих проблем та готовності до їх конструктивного та продуктивного вирішення, відкриття можливостей для самореалізації дитини із особливими освітніми потребами в різних видах творчої діяльності.

Організація самоврядування також є ефективним засобом формування в учнів таких важливих якостей, як відповідальність (наприклад, за певну справу), принциповість (наприклад, здатність конструктивно критикувати і сприймати критику), готовність знаходити адекватні рішення та долати труднощі (наприклад, вміння здійснювати рефлексію), вміння вносити та впроваджувати актуальні пропозиції (наприклад, планування власної життєдіяльності).

Отже, поряд з іншими компонентами системи соціальної практики, учнівське самоврядування забезпечує набуття вихованцями життєвої компетентності у процесі командної, партнерської роботи, спрямованої на оптимізацію як внутрішньо шкільного, так і зовнішнього середовища.

На основі аналізу досвіду реалізації соціальної практики Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру можна зробити висновок, що існує реальна залежність орієнтації учнівських об'єднань на соціальні норми від чинників освітнього середовища, в якому перебувають вихованці. Усвідомлення цієї залежності дає можливість фахівцям різної спрямованості оперативно розв'язувати певний блок

значущих завдань, які можуть бути пов'язані із формуванням толерантності учнів і педагогів, підвищенням рівня соціалізованості вихованців. Соціальна практика є важливим засобом включення дітей та молоді, особливо з особливими освітніми потребами, в активну соціально важливу діяльність, яка поряд з конкретними цілями спрямована на інтеріоризацію ними соціальних норм спілкування, співжиття, взаємодії, самоповаги та взаємоповаги, набуття досвіду успішної діяльності відповідно до них [3].

Наведемо інший приклад реалізації соціальної практики через формування соціальної компетентності дітей з інтелектуальними порушеннями на базі Дніпропетровського навчально-реабілітаційного центру «Шанс».

Педагогічний колектив закладу вважає, що усвідомлене засвоєння дітьми із інтелектуальними порушеннями знань, умінь і навичок із наступним їх використанням у відповідних життєвих ситуаціях сприяє трудове навчання та виховання. Така діяльність у закладі складається із розвитку навичок самообслуговування, культурно-гігієнічних навичок, навичок господарсько-побутової праці, залучення дітей до посильної художньої ручної праці. В навчально-реабілітаційному центрі «Шанс» процес трудового навчання здійснюється за такими напрямками: «Малярно-штукатурна справа», «Столярна справа», «Слюсарна справа», «Швейна справа», «Прикладна праця», «Квітникарство. Садівництво», «Соціально-побутове орієнтування», «Картонажно-палітурна справа», сфера послуг. Крім перерахованих напрямів, в навчально-реабілітаційному центрі функціонують гуртки декоративно-прикладного напрямку: художня вишивка, бісероплетіння, петриківський розпис, м'яка іграшка, випалювання, паперопластика.

Отже, діяльність Дніпропетровського навчально-реабілітаційного центру «Шанс» є прикладом поетапної

практичної підготовки дітей із інтелектуальними порушеннями до вирішення певних життєвих завдань, формування уміння орієнтуватися в соціальному середовищі, діяти в рамках умов, закріплених у суспільстві. Така діяльність сприяє набуттю соціальної компетентності дітей із інтелектуальними порушеннями через конкретні види соціальних практик [8].

Таким чином, у процесі дослідження проблеми соціальної практики як компоненту соціальної реабілітації Центру системної реабілітології (реабілітаційного хабу) Хортицької національної академії було здійснено низку узагальнень.

Встановлено, що огляд змісту та суті поняття «соціальна практика» не є розповсюдженим у науковій літературі. Проте, такий феномен розглядається як із соціологічної, так і з педагогічної точки зору. Проведений аналіз визначень понять став основою для формування авторської позиції. Так, концепт «соціальна практика» ми розуміємо як засіб, спрямований на набуття позитивного соціального досвіду, соціальної компетентності особами, які потребують реабілітації.

Охарактеризовано процес здійснення соціальної практики, в ході якого з'ясовано, що погляди науковців утворюють два підходи: соціологічний, в руслі якого науковці зазначають, що процес реалізації соціальної практики складається із індивідуалізації, габітулізації, інституалізації; педагогічний – процес має відбуватися через п'ять послідовних етапів: підготовчий, планування, реалізації, осмислення та оцінки, підведення підсумків.

Розкрито досвід організації соціальної практики у закладах освіти. Досвід організації соціальної практики дітей з особливими освітніми проблемами доцільно розглянули на прикладі Хортицького національного навчально-реабілітаційного багатопрофільного центру, Дніпропетровського навчально-реабілітаційного центру «Шанс».